



כ"ה אייר תשע"ה. 14.5.2015

גיליון מס' 458

פרשת בחוקותי

וְזָכַרְתִּי

מאת אמיתי פורת. קיבוץ כפר עציון

פרשת בחוקותי פורשת בחלקה העיקרי את הברכה-שכר: "אם-בְּחֻקְתֵי תֵלְכוּ" והקללה-עונש: "וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי". מבנה של ברכה וקללה לאחר סדרה של מצוות מבטא את הרעיון שיש כאן מסגרת של ברית בין ה' ובין ישראל. ואכן מילה זו, "בְּרִית", נזכרת בפרק כו שמונה פעמים. הקמת הברית היא עצמה חלק מהשכר והיא מתבטאת כאן בצורה יוצאת דופן: "וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא-תִגְעַל נַפְשֵׁי אֶתְכֶם וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהִיִּיתִי לְכֶם לֹא-לֵהִימ וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם" (כ"ו, יא-יב), בדומה למה שנאמר בספר שמות בציווי הקמת המשכן.

על מה בדיוק נכרתת הברית שבפרשתנו? אפשר שברית זו היא ברית סיני וכוללת גם את המצוות האמורות בפרשות יתרו-משפטים וכן את מצוות הקמת המשכן, הכוהנים, הקרבנות, טומאה וטהרה וכד'. אם כן הוא, הרי שתי בריתות כרת ה' עם ישראל – ברית סיני, והברית בערבות מואב האמורה בספר דברים. כך אכן מסכם ספר דברים בסוף פרשת הקללה "אֵלֶּה דְבָרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר-צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה, לְכַרֵּת אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל--בְּאֶרֶץ מוֹאָב: מִלְּבַד הַבְּרִית, אֲשֶׁר-כָּרַת אֲתֶם בְּחֻרְבַּ" (כח, סט). אולם דומה שמקום מיוחד בברית זו יש דווקא למצוות השמיטה והיובל (ומצוות נוספות הכרוכות בהן), לגביהן מציין הכתוב "וְיִדְבָּר ה' אֶל-מֹשֶׁה, בְּהַר סִינַי לֵאמֹר" (כ"ה, א), וכך חוזר בסוף פרשת הקללות, ואילו חלק מהדינים האמורים בראשית ספר ויקרא נאמרו דווקא מאוהל מועד. הדבר מבואר לא רק מהגדרת מיקומה של הברית בְּהַר סִינַי, אלא ביתר שאת, מהנמקה המפורשת לעונש הגלות בפרשה, התלוי בחטא ההפרה של מצוות שבת הארץ.

אז יש לנו ברית עם ברכות וקללות, ויש לנו תוכן לברית – קיום מצוות תורת הכוהנים והקדושה ובייחוד מצוות השמיטה והיובל – הפרוגרמה החברתית-דתית של ספר ויקרא לקיומה של חברה חקלאית עובדת ה', שהוא בעליה של הארץ ואדון לכל בני ישראל, עבדיו, ומתוך כך ביסוס של חברה רודפת חסד, ושואפת צדק ותיקון חברתי. ביטולה של תכנית זו לתיקון תודעה וחברה, גוררת עונשים שונים והחמור מכולם הוא עונש הגלות. עד כדי כך חשובות מצוות אלו לפי ספר ויקרא.

מיוחדת היא חתימת פרשת הברכה והקללה בסוף פרק כ"ו: וְזָכַרְתִּי, אֶת-בְּרִיתִי יַעֲקֹב; וְאִף אֶת-בְּרִיתִי יִצְחָק וְאִף אֶת-בְּרִיתִי אַבְרָהָם, אֲזָכֹר--וְהָאָרֶץ אֲזָכֹר ... וְאִף-גַּם זֹאת בְּהִיוֹתֶם בְּאֶרֶץ אֲיִבֵיהֶם, לֹא-מֵאֲסָתִים וְלֹא-גְעַלְתִּים לְכַלְתֶּם--לְהַפֵּר בְּרִיתִי, אֲתֶם: כִּי אֲנִי ה', אֵל-הֵימָּה; וְזָכַרְתִּי לְהֶם, בְּרִית רֵאשִׁימִים: אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי-אֶתֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם, לְהִיּוֹת לְהֶם לֹא-לֵהִימ--אֲנִי ה'". כאן אנו שומעים לראשונה ובאופן יוצא דופן מכל האמור, שברית זו גם אם הופרה ע"י ישראל, הרי שביסודה עומדת עדיין ברית בלתי מותנית, זו שנכרתה עם האבות וזו שנכרתה עם ישראל יוצאי מצרים. דבר זה יוצא דופן בספר ויקרא שכן הכתובים מקפידים לתלות את המצב הלאומי וביטחון קיומו

של עם ישראל בארצו בשמירת החוקים והמשפטים ואם לא ישמרו מצוות אלו ובייחוד דיני העריות, הארץ צפויה להקיאם. את קדושת ישראל מגדיר הכתוב כיעד שיש לשאוף אליו ולהתנהג על פיו, כמצווה שיש לעמול על קיומה, והיא אינה מצב סטאטי קיים ועומד. העמדת יחס מיוחד ואינטימי בין הקב"ה וישראל הוא ייעודה של יציאת מצרים, כך הבדיל ה' את ישראל מן העמים ולקח אותם לו (בבחינת קידושין?), אך יחס זה מותנה בהתנהגות המתאימה של בני ישראל בהתקדשות שלהם ע"י קיום המצוות. אם כך מהיכן צצה לה כאן ברית ראשונים ויחס מיוחד ובלתי מותנה של ה' לישראל?

יושם לב כי אין כאן פעולת תשובה ואין כאן סליחה. ישנו לכל היותר וידוי: "וְהִתְדַוּ אֶת-עֲוֹנֵם" (כו,מ). המפנה בא רק בפסוק מה: "וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רְאשֵׁינִים אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהִית לָהֶם לֹא-לֵהִים אֲנִי ה'". יש כאן זיכרון שמופיע בתחילה כפעולה שה' עושה בינו לבין עצמו, ולבסוף כפעולה למען ישראל - וְזָכַרְתִּי לָהֶם. יש כאן הנמקה מוזרה לכך שהקשר לא יינתק והברית בסופו של דבר לא תופר: כִּי אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵי־הֵם ולשם כך הוצאתים ממצרים כדי להיות להם לא-להים. הקב"ה מכריז שלא יינתק הקשר, ולא יימאסו ישראל עליו ולפניו ולא יכלה אותם, ולא יפר בריתו איתם. למה? "כִּי אֲנִי ה' אֱ-לֹהֵי־הֵם", כפי שאומר האב "כי אני אבא שלו", ואין לו ולאחרים עוד צורך בהנמקות בדבר עוצמת הקשר לבנו. אמנם כתובי תורת הכהנים בספר ויקרא נמנעים מתיאור של יחס אישי ברור בין ה' לאדם ולעם, ובכל זאת במעמקים מבעד למרחק, לשגב ולנבדלות מצויה פעולת וְזָכַרְתִּי והיא מקפלת בתוכה גם יחס של אהבת איש לאשתו ורחמי האב לבנו כפי שהיטיב לפרש ירמיהו: "... זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבְתָּ כְּלוּלְתֶיךָ, לְקַתֵּךְ אַחֲרַי בְּמַדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה" (ב,ב); "הֲבֵן יָקִיר לִי אֶפְרַיִם אִם יֶלֶד שְׁעָשׂוּעִים כִּי מִדֵּי דָבָרִי בּו זָכַר אֶזְכְּרֶנּוּ עוֹד, עַל כֵּן הָמוּ מְעִי לּו רַחֵם אֶרְחַמֶנּוּ נְאֻם ה' (ל"א יט). (חז"ל כרכו את פסוקי חתימת הברית של פרשתנו, בפסוקי ירמיהו אלו בתפילת הזכרונות במוסף של ראש השנה).

נמצא שיש ברית של ויקרא כפל פנים (שנמצא אותן כמוטו חוזר במקרא במקומות נוספים לפעמים בשינויים קלים): מחד ברית שמעניקה משמעות עצומה לבחירת האדם והעם ומעשיהם, ולכן אחריות גדולה לעתידם וגורלם, ומתוך כך גם קיימת האפשרות, שיענשו בעונשים קשים ומרים ואף יגלו מארצם. מאידך יחס עמוק, מיוחד ובלתי מותנה של א-להים לעמו, זיכרון שמקפל בתוכו אהבה, רחמים, וייעוד שאינו בטל לעולם. בזכירה זו מצוי סוד גאולתם של ישראל, ועליה יאה לברך: זֹכֵר הַבְּרִית.

אמיתי פורת, בן וחבר קיבוץ כפר עציון.

מרכז אגף חברה בתנועת הקיבוץ הדתי ומלמד במכינת יונתן בעלומים.



אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של תנועת הקיבוץ הדתי בכתובת: www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בעורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בעורת הנושא. תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: amudim@kdati.org.il אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il